

Waldemar Chrostowski

"Studien zu Komposition und Theologie von Ezechiel 20", Franz Sedlmeier, Stuttgart 1990 : [recenzja]

Collectanea Theologica 61/2, 182-185

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

(I. Golub, Jugosławia), niektórymi cechami literackimi *miszpaticim* w Wj 21,1—23,19 (B. S. Jackson, Wielka Brytania), jednością literacką i redakcją Rdz 12—36 (J. J. Scullion, Australia) oraz kompozycją i redakcją Pwt 1—3 (T. Veijola, Finlandia).

Kolejna część obejmuje komunikaty dotyczące wybranych zagadnień tzw. ksiąg historycznych ST (s. 261—288). Joachim Conrad (NRD) omawia 2 Krl 2, 1—18; Ch. Schäfer-Lichtenberger (RFN) zajmuje się postaciami Jozuego i Eliasza jako idealnymi typami przywódcy w Izraelu, zaś U. Simon (Izrael) analizuje perykopę 1 Sm 28, 3—25.

Sporo miejsca na Kongresie zajęła refleksja nad literaturą prorocką. Odnosi się to zarówno do wykładów na sesjach plenarnych jak i do komunikatów, co znalazło także wyraz w omawianej książce. W części poświęconej prorokom (s. 289—360) zamieszczono sześć komunikatów: na temat Jeremiasza i jego Księgi (R. P. Carroll, Wielka Brytania), interpretacji zburzenia Jerozolimy w 587 r. przed Chr. dokonanej w tradycji prorockiej Jeremiasza i Ezechiela (J. Kegler, RFN), mesjańskiej postaci Immanuela w Księdze Izajasza (A. Laato, Finlandia), związków między Jr 31, 7—9 a orędziem Deuterolż (N. Mendelck, Austria), zwartości i struktury tekstu Ag 1, 4—11 (W. C. Prinsloo, RPA) oraz synonimicznych określeń Jerozolimy w Iz 1—39 (B. Wodecki, Polska).

Na część poświęconą biblijnemu zbiorowi Pism składają się dwa komunikaty (s. 361—384): D. J. A. Clines (Wielka Brytania) zajmuje się tekstem Hi 19, 23—27, zaś M. Waegeman (Belgia) skupiła uwagę na motywach i strukturze Księgi Estery.

Przedostatnią część tworzą zagadnienia z zakresu biblijnej poezji i retyki (s. 385—446). Znajdujemy tu pięć tekstów: *Postugiwanie się analogią w studiach nad Księgą Sędziów* (Y. Amit, Izrael), *Piękno i miłość w tekstach Pnp oraz ich żydowska egzegeza w I i II w.* (M. Augustin, RFN), *„Pathos” ojca — krytyka książki W. Faulknera „Absalom, Absalom”* (W. Chang, Korea), *Stylistyczna figura etymologiczna w ST* (F. W. Golka, Wielka Brytania), *Reinterpretacja trzech metafor w Iz 1—39* (K. Nielsen, Dania) oraz *Humor w biblijnych nazwach miejsc* (Y. T. Radday, Izrael).

Książkę zamykają trzy komunikaty poświęcone literaturze apokryficznej i qumrańskiej (s. 447—474). Węgierka I. Fröhlich zajmuje się formalną charakterystyką qumrańskich *peszarim* i literatury apokaliptycznej, V. Peterca (Rumunia) skupia się na portrecie Salomona w Syr 47, 12—22 jako typowym przykładzie egzegezy midraszyczej, zaś B. Poniż (Polska) wraca do tematu poznania Boga w Mdr 13, 1—9.

Redaktorom zbioru należą się słowa najwyższego uznania. Dokonali udanego opracowania bardzo różnorodnych przemyśleń i stworzyli kompendium dające dobre wyobrażenie o kierunkach prac badawczych współczesnych starotestamentalistów. Kilkanaście tekstów stoi na bardzo wysokim poziomie naukowym. Można żywić nadzieję, że opracowywanie i publikacja komunikatów prezentowanych na kongresach IOSOT stanie się zwyczajną praktyką organizatorów.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Franz SEDLMEIER, *Studien zu Komposition und Theologie von Ezechiel* 20, Stuttgarter Biblische Beiträge 21, Katholisches Bibelwerk GmbH, Stuttgart 1990.

Księga Ezechiela należy do tych pism ST, które w minionym 20-leciu cieszyły się największym zainteresowaniem egzegetów i teologów. Wydatnie przyczynił się do tego sumiennie i kompetentnie przygotowany komentarz W. Zimmerliego, opublikowany najpierw w języku niemieckim (1969), a następnie w angielskim (I — 1973, II — 1988). Zimmerli zamknął pew-

ną epokę w naukowych dyskusjach nad Ezechielem i jego Księgą, a jednocześnie otworzył etap pod wieloma względami nowy. W rezultacie ożywienia jakie wniósł, pojawiło się również wiele dobrych prac doktorskich. Najważniejsze zostały wydrukowane, zaś ich autorzy to: H. Simian (*Die theologische Nachgeschichte der Prophetie Ezechiels*, Würzburg 1974), J. Garscha (*Studien zum Ezechielbuch. Eine redaktionskritische Untersuchung von 1—39*, Frankfurt am Main 1974), G. Savoca, (*Un profeta interrogato la storia. Ezechiele e la teologia della storia*, Roma 1976), F. Hossfeld (*Untersuchungen zu Komposition und Theologie des Ezechielbuches*, Würzburg 1977), H. van Dyke Parunak (*Structural Studies in Ezechiel*, Harvard 1978 — zob. JBL 99/1980, s. 61—74), M. Nobile (*Una lettura simbolico-strutturalistica di Ezechiele*, Roma 1982), W. Chrostowski (*Interpretacje dziejów Izraela w Ez 16, 20 i 23 oraz ich reinterpretacja w Septuagincie* — teza przedstawiona na Wydziale Teologicznym ATK w czerwcu 1986 r., opublikowana w formie książkowej jako *Prorok wobec dziejów 1991 r.*), Th. Krüger (*Geschichtskonzepte im Ezechielbuch*, Berlin—New York 1989) oraz najnowsza publikacja pióra F. Sedlmeiera.

Studium F. Sedlmeiera (ur. 1954) to wynik czteroletnich badań nad Księgą Ezechiela, podjętych pod kierunkiem prof. Rudolfa Mosisa na Uniwersytecie w Mainz (Moguncja). Wcześniej autor studiował w Münster i w Rzymie oraz trzy lata pracował jako duszpasterz w diecezji Eichstätt. Wiadomo, że r. 20 zajmuje w Księdze Ezechiela centralne miejsce, jest kluczowy dla zrozumienia teologii proroka i rzuca wiele światła na inne fragmenty jego dzieła oraz teksty pozostałych ksiąg biblijnych. Wynika to z faktu, iż została w nim wyłożona istota Ezechielowej koncepcji dziejów Izraela. Sedlmeier wyznaje, że początkowo planował zbadanie miejsca Ez 20 w strukturze całej Księgi oraz związków między Ez 20 a Ez 18. Odstąpienie od tych planów to rezultat uświadomienia sobie rozległości problematyki badawczej. Aby ją wyczerpać, należałoby napisać obszerną monografię poświęconą obydwu rozdziałom, a potem zająć się ustaleniem ich wzajemnych powiązań. Autor ograniczył się do badań, zwłaszcza o charakterze stylistyczno-syntaktycznym, Ez 20. Trzon tego biblijnego tekstu stanowią ww. 5—26, w których dokonano „przeglądu” dziejów Izraela oraz ich religijnej oceny. Dokonując bilansu dotychczasowego dorobku nad Księgą Ezechiela zwykle się dzielić (tak: F. Hossfeld i J. Garscha) badaczy i ich publikacje na „konserwatywne” i „postępowe”. Ostre przeciwieństwo złagodził nieco i rozbudował B. Lang (*Ezechiel. Der Prophet und das Buch*, Darmstadt 1981), postulując wprowadzenie kategorii egzegetów „środkowa”. W obecnej postaci Księgi rozpoznają oni orędzie historycznego proroka, ubogaczone o późniejsze poszerzenia i dodatki. Właśnie do tej grupy dołączył ostatnio F. Sedlmeier. Traktuje on tekst Ez 20 jako zwartą jednostkę literacką, lecz widzi również potrzebę odtworzenia *Grundtext* (*Erstverschreibung*), który poddano dalszej obróbce redakcyjnej. Sądzi, że ów tekst wyjściowy nawiązuje do rzeczowego wydarzenia, które stało się okazją do wystąpienia proroka. „Zatem perspektywa autora, jego zamiśl i sytuacja pojawienia się tekstu to nieodzowne czynniki, od których ten tekst szczególnie zależy w swojej specyficznej zawartości treściowej i w swym niezmiennym kształcie językowym” (s. 15).

Na książkę Sedlmeiera składa się siedem, nierównych rozmiarami, rozdziałów poprzedzonych *Wstępem* (s. 11—17) i zwieńczonych *Zakończeniem* (s. 396—400), po którym następuje wykaz skrótów, bibliografia, indeks słów i zwrotów hebrajskich oraz indeks miejsc biblijnych (s. 401—444). Układ rozdziałów podręcznikowo odzwierciedla kolejne etapy pracy współczesnego starotestamentalisty: krytyka tekstu oraz krytyka literacka i historyczna, a w następnej kolejności egzegeza i wydobywanie orędzia teologicznego. Książka stanowi wzorcowy przykład właściwie opracowanej pracy doktorskiej.

Jej niewątpliwą zaletą jest również wnikliwe i staranne uwzględnienie bogatej spuścizny naukowej w dziedzinie objaśniania i komentowania Księgi.

Rozdział I (s. 18—81), zatytułowany *Text und Textkritik von Ezechiel 20*, zawiera niemiecki przekład Ez 20 i gruntowne rozważania problematyki tekstualnej, oparte na BHK³, BHS i opiniach komentatorów. Pod koniec umieszczono *Exkurs 1* na temat zwrotu 'adōnay w Księdze Ezechiela.

W rozdziale II, opatrzonym tytułem *Abgrenzung und Einheit von Ezechiel 20*, autor rozważa żywo dyskutowaną kwestię jedności i rodzaju literackiego Ez 20. Przed ponad 60. laty J. Herrmann był bodaj pierwszym egzegetą, który stawiając pytanie o jedność literacką Ez 20 rozumiał, że jego rozstrzygnięcie nie pozostaje bez wpływu na sprawę autentyczności oraz zrozumienie i wykład tekstu. Cały rozdział składa się wyraźnie z dwóch części: ww. 1—31 i ww. 32—44, zaś egzegeci nie są zgodni, czy obie części stanowią pierwotną jedność. Sedlmeier twierdzi, że są one spójne i ściśle ze sobą powiązane, chociaż w jednej i w drugiej znalazły się późniejsze dodatki. Za takie uważa on ww. 27—29 oraz ww. 39*. 40—44. Wynika stąd, że *Grundtext* Ez 20 stanowiły następujące wiersze: 1—4.5—26aB.30—31*. 32—38. Odzwierciedlają one treść wystąpienia prorockiego. Po tych rozważaniach następuje *Exkurs 2* dotyczący wzmiankowanych w Ez 20 szabatów pod kątem pytania, czy wzmianki o nich są dziełem redaktorów kapłańskich.

Skoro Ez 20 nawiązuje do rzeczywistego wydarzenia, którego okoliczności podaje w. 1 wymieniając „personae dramatis” i podając elementy sytuacji tworzącej pierwotny kontekst wypowiedzi, sprawą o kapitalnym znaczeniu jest odtworzenie owej sytuacji. Sedlmeier poświęca temu rzdział III *Die Situationsangabe von Ez 20, 1* (s. 137—167). Zajmuje się analizą i funkcją informacji chronologicznej podanej w w. 1, naturą zapytania jakie kierowano do Jahwe, uwarunkowaniami życia proroka Ezechiela oraz sprawą tożsamości „starszych Izraela”. Autor sugeruje, że tekst nie tylko wskazuje na konkretne wydarzenie, lecz poprzez wzmiankę o „mężach spośród starszych Izraela” ma na uwadze większą teologiczno-historiozbawczą zbiorowość. W „mężach”, którzy przybywają do Ezechiela zbiorowość ta jest reprezentowana, przez co konkretność opisanej sytuacji doznaje transcendencji. Nadaje to prorockiej wypowiedzi aspekt typiczności i z tego względu posiada ona jeszcze większą rangę. Sedlmeier idzie tu za swoim mistrzem, R. Mosisem, który w podobny sposób objaśnia sytuację, o jakiej mowa w Ez 14, 1.

Rozdział IV, pod tytułem *Die Rahmung des Geschichtsrückblickes* (s. 168—211), jest poświęcony analizie wierszy wyznaczających granice pierwszej części Ez 20. Przegląd dziejów ma podwójne ramy: zewnętrzne i wewnętrzne. Zarówno w ww. 2—4 jak i w ww. 30—31 są widoczne akcenty karzące, co czyni z ww. 5—26 (ww. 27—29 stanowią późniejszy dodatek) „karzący prorocki przegląd historii”. Autor zastanawia się, jaką funkcję dla karcenia ma ów przegląd dziejów i na czym polegała jego wymowa dla pokolenia współczesnego Ezechielowi. Zatrzymuje się nad koncepcją *šapat*, „(o)sądzić” wyrażeniem *to'abōt 'abōtam*, „występki, obrzydliwości ich ojców” i czasownikiem *yad'a*, „poznać”. *Exkurs 3* porównuje *występki narodów z występkami Izraela*.

Najdłuższy, piąty, rozdział książki nosi tytuł *Der Geschichtsrückblick: v. 5—26* (s. 212—309) i zajmuje się przeglądem dziejów Izraela, stanowiącym trzon Ez 20. Autor widzi w nim „teologiczno-historyczną mowę oskarżycielską”, którą omawia podług trójczęściowego schematu: ww. 5—9 (ojcowie w Egipcie), ww. 10—16 (ojcowie na pustyni), ww. 17—26 (alternatywa synów: wybór po stronie Jahwe czy po stronie ojców). Ten schemat jest w zasadzie zgodny z propozycją układu teologicznej retrospekcji dziejów przedłożoną przez M. Greenberga (*Ezekiel 1—20*, New York 1983), lecz wydobywa wyraźniej teologiczną myśl Ezechiela interpretując dylemat

drugiego pokolenia ludu na pustyni w kategoriach wyboru między kontynuowaniem przewrotności „ojców” lub opowiedzeniem się po stronie Boga (ww. 17—26). Sedlmeier podkreśla niezwykłą dynamikę prorockiej interpretacji dziejów. Rozważania kończy *Exkurs* 4, dotyczący tzw. formuły samoobjawienia się Boga.

Cytat umieszczony w w. 32 rozpoczyna drugą część Ez 20, czyniąc z ww. 32—36 tzw. *Disputationswort*. Stanowi zarazem drugi (obok w. 1) punkt oparcia dla ustalenia historycznej sytuacji wypowiedzi i zrozumienia wartości drugiej części mowy proroka. Sedlmeier omawia te zagadnienia w rozdziale VI, zatytułowanym *Israels Selbstverständnis nach v. 32* (s. 310—340).

Ważne miejsce w wypowiedzi Ezechiela zajmuje perspektywa „nowego Wyjścia”, a refleksja nad nią, podjęta w rozdziale VII *Der neue Exodus: v. 32—39** (s. 341—395), zamyka omawianą książkę. W Ez 20 jest dostrzegalna koncentracja na wydarzeniu wygnania, najlepiej widoczna w dodatkach redakcyjnych rozpoznanych w w. 39* i ww. 40—44 (oraz w ww. 27—29). Autor omawia myśl o nowym wyprowadzeniu (ww. 33—34), nowym wprowadzeniu na pustynię (ww. 35—36), nowym rozdzieleniu (ww. 37—38), a następnie rozważa sens w. 39 i dodaje *Exkurs* 5 na temat idei państwa w Księdze Ezechiela.

Książka F. Sedlmeiera stanowi cenny wkład do badań nad Księżką Ezechiela. Godna pochwały jest klarowność wykładu, bardzo przejrzysta konstrukcja i konsekwentne wskazywanie na trwałą aktualność podjętej przez proroka problematyki. Pisząc w latach 1985—86 własną tezę doktorską zajmowałem się również m.in. tekstem Ez 20. Z ogromną satysfakcją odnotowuję, że badania podjęte i przeprowadzone niezależnie od siebie potwierdzają się i uzupełniają.

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

Stanislas LYONNET, *Etudes sur l'Épître aux Romains*, Roma 1989, Analecta Biblica 120, Editrice Pontificio Istituto Biblico, s. 388.

Jeden z najznakomitszych biblistów ostatnich dziesięcioleci, wieloletni profesor Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie (1942—1985), najwybitniejszy chyba znawca tematyki Listu do Rzymian, o. S. Lyonnet — nie napisał nigdy komentarza do wspomnianego listu. Rzecz to raczej niezwykła, bo wielu zachęcało go do tego, znając jego wyjątkowe kompetencje w tej materii. Nie pozwoliły mu na to — jak stwierdza w przedmowie do książki A. Van hoye, obecny rektor Instytutu Biblijnego — liczne zajęcia, którym oddawał się z całą gorliwością. Nie oznacza to jednak, że nie napisał na temat Listu do Rzymian. W wielu artykułach, konferencjach, wykładach wybierał to, co wydawało mu się najważniejsze, najbardziej sugestywne, czy najbardziej życiowe, nie omijając żadnej części tego — jak się wyrażał — mistrzowskiego dzieła Apostoła. Żeby uchronić od zapomnienia cenne przyczynki, rozproszone w artykułach różnych czasopism, czy zachowane w notatkach przygotowanych wykładów lub konferencji, był rektor Instytutu, M. Gilbert SJ zachęcał S. Lyonnet'a do zebrania i opublikowania w jednym tomie głównych studiów na temat Listu do Rzymian. Ponieważ artykuły czy wystąpienia ukazywały się w różnych językach (francuski, łacina, włoski), nie można było dokonać zwykłego przedruku, lecz trzeba było dokonać przekładu na język francuski, rodzimy język autora. To znowu przerastało możliwości czasowe o. S. Lyonnet'a i niełatwego zadania podjął się o. Charles Morel, konsultując się w trudnych czy wątpliwych przypadkach z o. Lyonnet'em. Rezultatem tego przedsięwzięcia jest recenzowana książka, która wywołała nie ukrywaną satysfakcję, zwłaszcza wśród